

Různé

Jubilant Ivan Dubský

Ivan Dubský letos oslavil kulatiny a dožívá se požehnaného věku. Je tak vhodná příležitost ohlédnout se za jeho bohatým celoživotním dílem, které se vyznačuje tematickou šíří a není v něm ani nouze o zvraty. Zasahuje především do dějin filosofie, filosofické antropologie a filosofie kultury. Tyto oblasti se přitom většinou prolínají. Pojednání z dějin filosofie tak často obsahují analýzy spadající do filosofické antropologie – a totéž platí pro kulturně-teoretické eseje. Systematická zkoumání na poli filosofické antropologie pro změnu zahrnují odbočky do dějin filosofie, zejména 19. a 20. století. Důležitost, kterou Dubský přikládá dějinám filosofie, ovšem značí, že zaobírání se jimi pro něj není pouhou antikvářskou kratochvílí. Dějiny filosofie mohou, jak se domnívá, nasvítit problémy, kterými se zabývá současná filosofie, z jiných úhlů a postavit nás před skutečnou intelektuální výzvou: překročit dlouhý stín, který z minulosti do současnosti vrhají již dávno „mrtví velikáni“, tzn. před výzvu myšlenkově se s nimi vyrovnat.¹

Rozhodujícím obdobím, během něhož uzrávalo Dubského myšlení, jsou padesátá léta minulého století. Na tuto dobu nebyvá pohlíženo jako na nejplodnější periodu českých intelektuálních dějin. I přes nepříznivou situaci, která nebyla nakloněna ideologicky nezaujatému bádání, však v inkriminovaném čase vznikaly také pozoruhodné práce. Dubského texty jsou toho dobrým příkladem. Svými filosofickými pracemi si již tehdy vybudoval solidní půdu, na které v příštím desetiletí stavěl, což platí pro každou z výše uváděných oblastí. Dlužno ovšem dodat, že tato půda, pro niž byl směrodatný marxismus jako způsob analýzy společenských fenoménů, ztrácela pro Dubského pomalu platnost. Počátkem šedesátých let ji začal revidovat, později opouštět, aby ji nakonec nadobro opustil. Použijeme-li autorova vlastního příměru, od jisté doby se nachází: *per viam*.

Hlavním těžištěm Dubského zájmu byly v padesátých letech právě dějiny filosofie. V roce 1950 obhájil na Univerzitě Karlově disertační práci *Marxova kritika kategorie práce v buržoazní vědě*.²

1 Avšak v případě Dubského jsou zde i jiné, prozaičtější důvody, proč se poměrně záhy obrátil ke studiu dějin filosofie. Dubský se o nich zmiňuje v rozhovoru s historičkou Markétou Devátou ze dne 16. září 2008: „v době ‚diamatu‘ byla historie filosofie

jediným způsobem, jak se filosofii věnovat [...]“⁴. Za poskytnutí přepisu rozhovoru děkujeme Markétě Deváté z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

2 Dubský, I., *Marxova kritika kategorie práce v buržoazní vědě*. Praha, n.n. 1950.

Zabýval se v ní rozličnými pojetími práce, především Hegela a klasických ekonomů Ricarda a Smitha, a nastínil, jak je později revidoval Marx. Disertace byla přípravou a vlastně i východiskem pro jeho pozdější studii věnovanou Hegelovu pojetí práce.³ V roce 1956 Dubský obhájil obsáhlou kandidátskou disertační práci v Kabinetu pro filosofii ČSAV s názvem *Pronikání marxismu do českých zemí. Léta 1867–1889*, která vyšla knižně až o mnoho let později.⁴ Jedná se o historickou práci z pomezí intelektuálních dějin. Dubský zde detailně sleduje působení Marxových myšlenek – prostřednictvím Kautského aj. – na utváření české sociální demokracie (do roku 1890).

U příležitosti zahájení vydávání *Spisů K. Marxe a B. Engelse* Dubský vydává brožuru rozebírající nejranější texty obou koryfejí marxismu, tj. textů sepsaných před rokem 1844, a sledující myšlenkové vlivy, které byly pro oba – v jejich mladických letech – rozhodující: zatímco pro Marxe to byl Hegel, s nímž

se celoživotně vyrovnával, pro Engelse to zpočátku byl Schelling, jenž se mu ovšem záhy stal terčem sžíravé kritiky. Tato Dubského práce obsahuje dosud cenná zjištění. Např. narušuje schematický obrázek, v němž Feuerbach zaujímá pozici prostředníka, který umožnil Marxovi a Engelsovi učinit krok za Hegela a za spekulativní teologii, kterou rozvíjeli někteří jeho žáci. Dubský ukazuje, že role prostředníka náleží spíše Davidu F. Straussovi s jeho „demytologizačním“ programem výkladu novozákonních příběhů.⁵ Je však třeba zmínit, že Dubský také opomíjí jednu podstatnou souvislost, totiž že v závěru dvousvazkového *Života Ježíšova* se Strauss oklikou vrací zpět ke spekulativní teologii, jejíž centrální motivací je nyní podkopání teze o jedinečnosti božského vtělení, kterou Strauss považoval za vlastní jádro Hegelovy christologie.⁶

Stranou Dubského pozornosti nezůstala ani témata spadající do filosofické antropologie. První práce na toto téma se také datují ke sklonku padesátých let. V roce 1959 Dubský koncipoval práci, ve které se zabýval „otázkou lidské podstaty u Feuerbacha a Marxe“ – tiskem ovšem vyšla až o mnoho let později. Na mnohé myšlenky zde vyjádřené Dubský v šedesátých letech plodně

3 Dubský, I., *Hegels Arbeitsbegriff und die idealistische Dialektik*. Rozpravy Československé akademie věd 71/14, 1961. Práce byla záhy po svém vydání recipována. Srov. Kline, G. L., Some Recent Re-interpretations of Hegel's Philosophy. *The Monist*, 48, 1964, No. 1, s. 34–73. Iring Fetscher ji později zařadil do reprezentativního výboru studií o Hegelově filosofii: Fetscher, I. (Hrsg.), *Hegel in der Sicht der neueren Forschung*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1973, s. 408–463.

4 Dubský, I., *Pronikání marxismu do českých zemí*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1963. Již v roce 1956 Dubský časopisecky otiskl úvodní studii k celé práci: Dubský, I., K problematice pronikání marxismu do našich zemí. *Filosofický časopis*, 4, 1956, č. 6, s. 811–842.

5 Dubský, I., *Raná tvorba K. Marxe a B. Engelse*. Praha, SNLP 1958, s. 26–27. Srov. také týž, K prvnímu svazku českého vydání Marxových a Engelsových „Spisů“. *Filosofický časopis*, 5, 1957, č. 3, s. 358–378.

6 Srov. Strauss, D. F., *Život Ježíšův*. Výběr ze svazku I a II. In: Pešek, J. (ed.), *Výbor z filozofických spisů mladohegelovců I*. Praha, Nakladatelství Svoboda 1989, s. 43–93.

navázal řadou studií a článků.⁷ Je třeba rovněž uvést jeho studii *Domov a bezdomoví*, původně sepsanou již v roce 1962, která byla u nás prvním pokusem o propojení marxismu a fenomenologie.⁸

Co se týče filosofie kultury, publikoval Dubský – společně s Mojmirém Hrbkem – svého času průkopnické eseje o Franzi Kafkovi.⁹ Stejný autorský tandem pak publikoval i kratší článek u příležitosti vydání *Kafka Procésu*.¹⁰ Dubský rehabilitoval dílo Franze Kafky a uvedl je do souvislosti s Marxovou diagnózou odcizení a Lukácsovou analýzou zvěčnění.¹¹ Připomeňme, že se

tak stalo několik let před pověstnou „kafkovskou“ konferencí, jež se konala roku 1963 v Liblicích. Za zmínku stojí také pozdější studie o Kafkovi a umění z roku 1964. V ní Dubský promýšlí Hegelovu tezi o minulostním rázu umění. Dubský se ptá: „Je pro nás umění podle svého nejvyššího určení již jen pouhou minulostí? [...] Může umění nabýt přirozené pravdivosti, kterou se vyznačovalo dříve?“¹² Ačkoli Dubský odmítá konzervativní vyznění Hegelovy teze, připouští současně, že významně přispěla a přispívá k sebeujasnění moderního umění, které velice názorně vyjadřuje ducha moderní doby: nihilismus. Umění – podle Dubského – musí napříště vyjít z radikálně nového pojetí reality a propůjčit nový význam smyslovosti. Přestože se moderní umění brání dogmatickému pojetí pravdy a podtrhuje význam omylu, iluze, klamu a lži v cestě za pravdou, není tomu tak, že by pravda jako poslední cíl uměleckého vyjádření byla vytěsňena. Ostatně právě proto může moderní umění v epoše nihilismu, jehož je výrazem, proniknout k větším ontologickým hloubce a ve výsledku nakonec nihilismus popřít. Příkladem takové ontologicky laděné tvorby je Dubskému dílo Franze Kafky nebo Alberta Camuse, který analyzuje průvodní fenomény moderní doby, totiž absurdno či revoltu.

Většina Dubského pozdních textů je napsána v žánru eseje. Právě esej – tj. „pokus“, vyjdeme-li z původního významu francouzského *essai* – nejlé-

7 Dubský, I., Zur Frage des Wessens des Menschen bei Feuerbach und Marx. *Annali dell' Istituto Giangiacomo Feltrinelli*, Milano 1964/1965, s. 149–155. Srov. dále týž, Marx a otázka „podstaty člověka“. In: Urbánek, E. (ed.), *Marx a dnešek*. Praha, Nakladatelství Svoboda 1968, s. 177–208. Též týž, Martin Buber a Ludwig Feuerbach (1969). *Filosofický časopis*, 41, 1993, č. 1, s. 93–108.

8 Dubský, I., *Domov a bezdomoví*. *Filosofický časopis*, 14, 1964, č. 2, s. 453–468. Přetištěno in: týž, *Per viam. Stati a eseje*. Praha, Torst 2003, s. 13–66. Dubský později připomněl, že mnohé podněty pro svoji studii čerpal z Patočkových analýz přirozeného světa rozvinutých v knize *Přirozený svět jako filosofický problém* z roku 1936. Srov. Dubský, I., *Svět, domov a cesta u Jana Patočky*. In: týž, *Filosof Jan Patočka*. Praha, Oikúmené 1991, s. 31, pozn. b. Patočka chápe svět a domov jako dvě různé podoby horizontality.

9 Jedná se především o tuto obsáhlou studii: Dubský, I. – Hrbek, M., O Franzi Kafkovi. *Nový život*, 9, 1957, č. 4, s. 415–435. Viz také Dubský, I., *Per viam. Stati a eseje*, c.d., s. 187–230.

10 Dubský, I. – Hrbek, M., *Kafkův Procés*. *Květen*, 3, 1958, č. 11, s. 620–623. Viz také Dubský, I., *Per viam. Stati a eseje*, c.d., s. 187–230, 231–236.

11 Srov. Dubský, I. – Hrbek, M., O Franzi Kafkovi, c.d., s. 200.

12 Dubský, I., *Kafka a umění*. In: týž, *Per viam. Stati a eseje*, c.d., s. 270.

pe vystihuje svébytnost jeho myšlení. Dubský je oproštěn od ambice předložit ucelenou filosofickou teorii: vymezit určité obecné principy, podat jejich zdůvodnění apod. Vychází spíše z jednotlivostí, jako jsou např. verše oblíbených básníků (Mácha, Baudelaire, Halas), alegorická vyobrazení Hieronyma Bosche, Petera Bruegela, symbolická podobnoství Franze Kafky anebo jedna Klímova věta („Nesrat se se životem: Weisheit der Zukunft... Alle Menschen serou se s ním.“). Dubského specifkem je, že se od těchto konkrétních problémů dostává k základním fenoménům, které se bezprostředně týkají *conditio humana*, totiž k fenoménům odcizení, domova a bezdomoví, smrti, komiky apod. Svě filosofické reflexe přitom opírá o důkladnou znalost myšlení Hegela, Marxe, Nietzscheho, Heideggera, Patočky nebo Camuse. Dubského filosofické eseje patří k vrcholům tohoto žánru u nás. Oplývají všemi znaky, které jsou pro tento typ textu zásadní: vedle zmí-

něného filosofického backgroundu je to originalita a postřeh při rozvíjení rozličných aspektů daného tématu – a v neposlední řadě také stylisticky vytříbený jazyk, který v české filosofické literatuře není ničím samozřejmým.

Přinejmenším od druhé poloviny padesátých let je možné v Dubského textech vysledovat jisté ustálené problémové okruhy, k nimž se opakovaně vrací, přestože je rozebírá vždy z jiného úhlu. I když se proměňuje idiom, v němž tyto problémy řeší, nelze nepostřehnout, že jsou řešeny těžko zaměnitelným způsobem argumentace. Vezme-li řečené v potaz, pak filosofický naturel Ivana Dubského by se snad dal stručně vyjádřit jedním slovem, které se dnes příliš nenosí. Tím slovem je: autor. Je-li autorem ten, kdo pomocí jedinečného stylu poskytuje originální vhled do světa našeho života, pak na Ivana Dubského tento výměř sedí. Ostatně, opravdových autorů není nikdy dost.

Ivan Landa a Felix Borecký

Filosofický časopis se připojuje k početným řadám gratulantů a přeje svému váženému autorovi Ivanu Dubskému k 90. narozeninám vše nejlepší, pevně zdraví a hodně filosofické inspirace.